

DOSYA /DERLEME**SOSYAL GÜVENLİĞİN PİYASALAŞTIRILMASI:
İSTİKRAR VE YAPISAL UYUM PROGRAMLARI**

Tufan KAAAN*

İnsan varolabilmek ve kendi varlığını temellendirebilmek için etkinliğini ortaya koymak durumundadır. Emek insanlığın ve toplumsal yaşamının biçimlenişinde en temel kavram ve belirleyici etkinliktir. İnsanlık, varoluşundan itibaren doğa ile bir mücadele ilişkisi içinde olmuştur. İnsanın doğayla olan ilişkisinde değişimi yaratan emek, bir yandan doğayı değiştirir dönüştürürken, öte yandan kendini ve içinde bulunduğu toplumu da değiştirip şekillendirmiştir. Marx'a göre insanın etkinliği bireysel değil toplumsaldir. Çünkü insan toplumsal bir varlıktır ve onun özvarlığını temellendiren etkinlikte toplumsal niteliktedir. Toplumun dışında ve toplumsal etkinlikten soyutlanmış bir insan söz konusu olamaz, bu nedenle "homo economicus" un kendi çıkarı peşinde koşan insanına karşı, Marx, toplumsal bütünlükten yalıtılmış bir çıkarın söz konusu olamayacağını söylemiştir. Toplum, etkinliğe, emek ve üretime dayanır. "Özel çıkarlar, ancak toplumun belirlediği koşullar ve toplumun sağladığı ortam içinde oluşabileceği için genelde toplumsal olarak belirlenmiş çıkarlardır. Bu nedenle de, bu koşulların ve ortamın yeniden üretilmesine bağlı çıkarlardır" (Marx, K.; 1999).

Sanayi devrimi öncesinde emek, feodal beye ve toprağa bağlı olarak varolmuştur. Bu dönemdeki emek köle emeğidir ve tek başına bir meta değerinin olmadığı, üzerinde yaşadığı ve çalıştığı üretim dönüştürdüğü toprakla birlikte alınıp satılan bir tali üretim faktörü olarak algılanmıştır. Kapitalizmin, emeği salt toprağa bağımlı bir unsur olmaktan çıkarmış ve emeği, emek gücü olarak ücret karşılığı alınır satılır bir metaya dönüştürmüştür. Kapitalizmde üretimin temel amacı mübadele ilişkisini yaratmak ve sürdürmektir, üretim kar amacıyla alınıp satılan malların değişimini ifade eden bir meta üretim sistemidir. Bu süreçte emeğin kendisi metalaşmış ve emek gücüne dönüşmüştür (Arın, T.; 2002: 69). Bu süreç aynı zamanda emeğin yabancılaşması sürecidir. Kölelik düzeninde emek üzerinde var olan zor ortadan kalkmıştır, bir önceki döneme göre kapitalist düzende emek görece "özgürleşmiştir". Kölelik ve serflik düzeninden farklı olarak bazı bireyler yaşayabilmek için emeğini "satmak" zorunda

kalmışlar, emeğin ürünü ve kendisi o kişiye ait olmaktan çıkmıştır. Bu durumda insanlar arası ilişki metalar arası bir ilişkiye dönüşmüş, insan kendi ürettiği şeye kendinin üzerinde bir değer atfederek kendi emeğine yabancılaşmıştır. 1789 Burjuva Devrimi ile artık herkesin istediği meslek ve işi seçip yapabileceği bir hukuk düzenine geçiş sağlandığı yaygın olarak ifade edilir. Kapitalizmde emeğin özgürleşmesi denilen durum emeğin metalaşması sürecidir. Ancak burada sağlanan özgürlük işçinin işini seçebilme özgürlüğü değil, sermaye sınıfının istediği alanda istediği kadar işçi çalıştırabilme özgürlüğüdür. Bu gelişme üretimin en temel faktörü olan emeğin de ilk kez serbest sözleşmeye tabi olması sürecinin başlangıcıdır. Böylece sermaye ve emek toplu bir lonca düzeninin organları olmaktan çıkmış; işveren ve işçiler sürekli birbirlerinden ayrılmış karşıt iki sınıf olarak tarihteki yerlerini almıştır (Dilic, S.; 1992: 40). O günün şartlarında yeni bir sosyal sınıf, yani bağımlı çalışan işçi sınıfı doğmuştur.

Almanya'da 19.yüzyılın sonlarında ilk modern anlamda sosyal sigortaların meydana gelişinde, şehirlerde gittikçe artan işçi kitleleri, ekonomik bunalım sonucu ortaya çıkan işsizlik ve işçi sendikalarının gittikçe güçlenmesi ile işçi sınıfının taleplerini yükselten sosyal demokrat partilerin gelişimi ve Almanya'daki sosyalist düşünce ve hareketin güçlü ve çeşitli oluşu etkili olmuştur. Bu durum Bismarck'ı işçileri sistemle bütünleştirme çabası içine itmiş ve Almanya'da bir dizi sosyal reform gerçekleştirilmiştir. Bismarck bu reformları ile devletin, sadece varolan hakları korumaya yönelik görevini değil, aynı zamanda uygun kurumlar eliyle ve sahip bulunduğu toplumsal araçlardan yararlanarak, bütün vatandaşların ve özellikle zayıf ve zor durumda olanların, iyiliğini olumlu yönde hızlandırmak görevini de yüklediğini ifade etmiştir (Tunçomağ, K.; 1990: 19). Bu biçimde Bismarck'ın oluşturduğu model, prime dayalı, devletin ve işverenin katılımını öngören bir sigorta modeli olmuştur.

Almanya'da ki düzenlemelerin ardından İngiltere'de "sosyal devrim" olarak nitelendirilen Beveridge Raporu ile geniş kapsamlı bir sosyal güvenlik anlayışına doğru gidilmiştir. Bir çok ülkenin sosyal güvenlik sistemine temel model olan rapor şu temel düşünceye dayanmaktadır:

*Dr., Pratisyen Hekim, Ankara Tabip Odası Üyesi

“yoksulluk çağdaş bir toplumun yüzkarasıdır; geniş kapsamlı ve sistematik bir sosyal güvenlik modeliyle toplum yoksulluk sorununu çözebilir”. Beveridge Rapor’u sosyal güvenliğin ana ilkelerini; genellik ve sigorta yardımlarında teklik, yönetimde birlik, primlerde teklik ve vergilerle katkı sağlama olarak tanımlamış, sosyal güvenlik sisteminin tam istihdam ve ulusal sağlık politikalarıyla desteklenmesi ve tamamlanması şeklinde ortaya koymuştur(Güzel, A. ve Okur, A.R.; 2002: 24-5).

1929 bunalımı kapitalizmin tarihindeki en sarsıcı bunalımlardan birisidir. Bunalım sonrasında gelişmiş kapitalist ülkelerde II. Dünya Savaşı’nın hemen öncesinde ve sonrasında Keynesyen iktisadi ekolün ağırlık kazanmaya başladığı görülür. Bu dönemde üretim sisteminde çok önemli ve hızlı bir evrimleşme süreci yaşanmış, üretimde Taylorist bilimsel iş yönetimi tekniklerine dayalı Fordist üretim biçimi (bant üzerinde seri üretim) kullanılmaya başlanmıştır. 19. yüzyılın son çeyreğinden itibaren gerek üretim kapasitesinde ki artış, gerekse de emek üzerinde ki artan sömürü oranları sayesinde, sermaye açısından yüksek karlılık elde edilen, kapitalist bir genişleme dönemi yaşanmıştır. Ancak II. Dünya Savaşı öncesinde yaşanan 1929 bunalımı bir aşırı üretim ya da eksik tüketim krizidir. Yukarıda sözü edilen kapitalist genişleme döneminde üreticilerin, işçi sınıfının, tüketici olarak yeri son derece sınırdır. Ücretlerin düşüklüğü bir yandan üretimi ve kar oranlarını arttırırken diğer yanda ise tüketimi azaltmış, dolayısıyla artan üretimin pazarda alıcı bulması zorlaşmıştır. Tüketime oranla bir aşırı üretim krizi ortaya çıkmıştır. Bunun yarattığı durgunluğa sendikal hareketteki güçlenme ve uluslararası düzeyde antiemperyalist ve antikapitalist mücadelelerin yükselmesi de eklenince kapitalist birikim açısından istikrarsızlığın koşulları ortaya çıkmıştır. Kar oranları düşerken ve üretim azalırken, işsizlik artmış, hem nominal hem de reel ücretler düşmüştür(Onaran, Ö.; 1996: 72).

Sermayenin krize girdiği durumlarda Keynezyen politikalar, vergi toplama ve devlet harcamalarını artırarak geliri yeniden dağıtma ve arz karşısında talebi arttırmaya yönelik politikaları devreye sokarak krizi aşmaya çalışır. Buna göre sermayenin bunalıma girdiği dönemlerde, devlet, sermayenin karlı görmeyerek yatırım yapmak istemediği, ancak bir yandan da sermaye akışının gerçekleşebilmesi için zorunlu olan alt yapı alanlarına girer. Bunlar özellikle büyük sermaye yatırımları gerektiren, daha çok üretim araçları üretiminde yoğunlaşan sektörler ile emek gücünün yeniden üretimini sağlayan sağlık, eğitim ve sosyal güvenlik sektörleridir(Belek, İ.; 2001: 231-232).

Bu tür kriz dönemlerinde kapitalist birikim sürecinin devamı için, bir ülke halkının bugününün ve yarınının güvence altına alınmasını amaçlayan ve birbiri arasında sıkı bir birlik ve uyum kurulmuş olan kurumlar bütünü olarak tanımlanabilecek sosyal güvenlik ağının sadece yaygınlaşması değil aynı zamanda bunun devletin iktisadi etkinliğinin önemli bir bileşeni haline gelmesi söz konusu olmuştur(Talas, C.; 1983: 320). Sosyal güvenlik alanı ile ilgili bu gelişmede, hem işçi sınıfının verdiği mücadele ve tüm dünyada etkisi artan sosyalist alternatif, hem de

devletin toplumsal istikrarı koruyarak emeği toplumsal uzlaşmanın bir parçası haline getirme çabası ve sürekli talep genişlemesi yaratma prespektifi belirleyici olmuştur.

Uygulanan müdahaleci Keynesçi talep politikaları gelişmiş ve az gelişmiş ülkeler bağlamında farklılıklar içermektedir. Gelişmiş Ülkelerdeki (GÜ) kota, sübvansiyon ve teşvikler, devletin temel üretken faaliyetin sürmesi için gerekli, ancak, görece daha kârsız olduğu için özel sektör tarafından yatırım yapılmayan altyapı, ulaşım, enerji gibi alanlarda mal ve hizmet üretimini gerçekleştirmek için kamu harcamalarıyla toplam talebin düzenlenmesini içermektedir(Savran, S.; 1988: 6). Ancak Az Gelişmiş Ülkelerdeki (AGÜ) uygulaması ise, kapitalizmin bileşik ve eşitsiz gelişmesi gereği, uluslararası işbölümünde bunlara biçilen rol ve sermaye birikiminin düşüklüğü gibi nedenlerden dolayı biraz daha farklıdır. Azgelişmiş ülkelerde devlet 1950’lerden itibaren, ithal teknolojilerin ve diğer malların yerine geçen ikame sanayilerin büyümesine dayalı ithal ikameci bir ulusal kalkınma çabası içinde olmuştur(Barsoc, C.; 1997: 89).

Artı-Değerin Bir Parçası Olarak Sosyal Harcamalar

Vergiler ve diğer sosyal güvenlik fon kesintileri ister emekçilerden ister işverenden kesilsin, işçinin ürettiği artı değer bir parçasıdır. Emekçiler hastalık, sakatlık, yaşlılık gibi çeşitli nedenlerle emek güçlerini satamayacak durumda olduklarında veya emek güçlerini satmak isteyip de alıcı bulamadıkları (işsiz kaldıkları) durumlarda işsizlik sigortası, emekli maaşı, sağlık bakımı gibi hizmet ve yardımlardan yararlanırlar. Üstelik bu bireylerde çalışmış oldukları zaman içinde fonlara katkıda bulunmuşlardır. 1944’den sonra Fransa’da 1945’ten sonra İngiltere’de, Belçika’da ulusal sağlık sistemi gibi sosyal güvenlik alanında en önemli denemelere, vergilerin içinde dolaylı vergileri ve düşük ücretlerden alınan gelir vergisinin payının yükselmesi eşlik etmiştir(Mandel, E.; 1991: 73). Gerçekte refah devleti de olsa kapitalist sistemde ulusal gelirin uygun vergilendirmeyle gerçek ve köktenci bir yeniden dağılımı hiç bir zaman olanaklı olmamıştır.

Öte yandan sosyal harcamalar esas olarak sermaye dışı sınıfın refahını yükseltir. İşsizlik sigortası, hastalık ya da yaşlılık ödenekleri, fiyatı olmayan eğitim ve sağlık hizmetleri gibi sosyal güvenlik harcamaları aslında bir anlamda emekçilerin ücretine katkıdır. Bu anlamda emekçiler kişisel ücretlere ek olarak devlet tarafından sunulan hizmetler vasıtasıyla “sosyal ücret” elde ederler. Devletin bu yeniden dağıtım işlevini yerine getirmek için geliri toplama kaynağı da vergilerdir. Sermayeden de işçilerden de alınan vergiler ise aslında artı değer bir parçasıdır. Bu anlamda vergilerin sosyal hizmet harcamalarına kanalize olması artı değer bir parçasının tekrar emeğe geri dönmesidir. Dolayısıyla sermaye açısından da sosyal güvenlik harcamaları artı değeri azaltan bir unsurdur.

Bu nedenle sermaye sınıfı ancak, zorunlu kaldığı durumlar da ya da üretimin devamı için bir zorunluluk

haline gelen durumlarda sosyal harcamalara rıza gösterir. Kapitalist devlet aygıtı nihai olarak sermaye sınıfının çıkarlarına hizmet eden bir aygıt olması nedeniyle sosyal harcamaları sermaye sınıfının doğrudan ya da dolaylı rızasını almak suretiyle gerçekleştirebilir. İşçi sınıfının örgütlülüğünün ve mücedesinin yükseldiği dönemler de sosyal harcamalar ve kazanımların arttığı dönemlerdir. Bu dönemlerde işçi sınıfını sistemin içinde tutma, düzen ve istikrarın sürdürülmesi için sosyal harcamalar önemli bir uzlaşma ve denge unsurudur, sermaye sınıfının kısa dönemde aleyhine gibi görülen bu harcamalar, uzun dönemde düzenin ve karın sürdürülmesinin garantisi olması nedeniyle sermaye sınıfının da uzun dönemli çıkarı haline gelebilmektedir.

Kriz ve Kapitalizmin Kendini Yeniden Üretimi

İktisadi düşünce tarihinde, kapitalizmin evriminin kaçınılmaz olarak çevrimsel bunalımlarla (krizlerle) noktalanacağını en sistemli biçimde öne süren, Marx olmuştur. Marx'a göre, kapitalizm, kâr ve sermaye birikimiyle gelişmekte ve bu süreçlerin kesintiye uğraması kapitalizmin krizine neden olmaktadır. Yine kâr ve sermaye birikiminin dönemsel olarak kesintiye uğraması ise kapitalizmin içsel dinamiklerine özgü bir çelişkidir. Bu çelişki "kapitalist üretim tarzının -değer ve bu değer içerdiği artı-değer ve kapitalist üretimin oluştuğu toplumsal koşullar dikkate alınmaksızın- üretici güçlerin mutlak gelişimine doğru bir eğilim taşımasından ileri gelir" (Marx, K.; 1978: 24). Kısacası emek ile sermaye arasındaki uzlaşmaz temel çelişkiye ve bütün diğer çelişkilerine rağmen kapitalizmin kendisini yeniden üretebilmesiyle kriz olgusu arasında her zaman diyalektik bir bağ vardır. Buna göre, kapitalizmin krizleri birer aşırı üretim krizidir ve kriz öğeleri kapitalist üretim sürecinin kendi içsel dinamikleri tarafından üretildiğinden kapitalizmde kriz kaçınılmazdır.

E. Mandel'in "uzun dalgalar kuramına" göre; kapitalizm, uzun genişleme dönemleri boyunca işçi sınıfını, tam istihdam, yüksek ücret, sosyal güvenlik politikaları ve reformlar aracılığıyla sisteme entegre ederken, her uzun dalgayı takip eden uzun depresif dönemlerinde ise bu politikaları kendi krizinin asıl nedenleri olarak ortaya koymaktadır. Oysa kapitalizmin döngüsel krizleri ve uzun dalgalarında asıl belirleyici olan Mandel'in de tesbit ettiği gibi sermayenin ortalama kâr oranlarındaki iniş ve çıkışlardır. Ancak E. Mandel, bu kapitalist genişleme döneminin salt daralma döneminin bir sonucu olduğunu düşünmez, Ona göre; genişleyici yeni bir uzun dalganın ortaya çıkışı, buna öngelen depresif uzun dalganın içsel (yani aşağı yukarı kendiliğinden, mekanik, otonom) bir sonucu değildir. Bu dönüm noktasını tayin eden, kapitalizmin salt hareket yasaları değil, bütün bir tarihsel dönemin, sınıf mücadelesinin sonuçlarıdır (Mandel, E.; 1991: 42).

İkinci Dünya Savaşı sonrasında 1970'lere kadar gelişmiş ülkelerde yaşanan hızlı bir ekonomik büyüme ve sermaye birikimi dönemi, sistemin içsel çelişkilerinin artmasıyla birlikte kriz belirtilerinin ortaya çıkması

nedeniyle yavaşlama eğilimine girmiştir. Krizin ilk sinyali kapitalizmin tartışmasız hegomonik gücü olan ABD ekonomisinden gelmiştir. ABD ekonomisinde verimlilik ve kâr oranları düşmeye başlamış, fiyatlar artma eğilimine girmiştir. 1960 sonlarındaki stagflasyon olgusu konjonktürel bir eksik tüketim krizi olarak değerlendirildiğinden, bunu aşmak için başlangıçta genel hatlarıyla Keynesçi politikalar uygulanmış, üretim ve tüketimin belirli düzeylerde gerçekleşmesini sağlamak için de kamu harcamaları arttırılmıştır. Sermayenin ücretlerin düşürülmesi yönündeki girişimleri, işçi sınıfının güçlü sendikal örgütlülüğü ve 1967-72 grev dalgasıyla karşılaşmış, enflasyon ve işsizliğin olumsuz etkilerinin giderilmesi yönündeki talepler sistemin meşruluğunun korunabilmesi kaygısıyla kabul edilmek zorunda kalmıştır. Dolayısıyla, krizin başlangıcında ücretlerle kârlar arasındaki ilişki kapitalistlerin aleyhine işlemiş, bu da krizi derinleştirmiştir (Arın, T.; 1986: 133).

Her ne kadar nedenleri üzerinde değişik görüşler bulunsun da, gelişmiş ülkelerde yaşanan gerçeklik, sermayenin kârlılık krizidir. Kâr oranlarının düşmeye başlamasıyla birikim sürecinin bu anında, sermayenin değersizleşmesi süreci yaşanmış, yatırılan sermaye aynı ortalama kâr haddi ile kendini yeniden üretmediği için, yatırımlar durmuş, arkasından da işsizlik yükselmeye başlamıştır. Kâr oranlarının düşmesine karşı duran etmenleri harekete geçiren politikalar devletin harcamalarını daha da arttırmıştır. Devletin artan harcamalarını karşılayacak bir gelire sahip olmaması devletin borçlanma politikasına başvurmasına neden olmuştur. Böylece devlet borçlanmaya giderek ekonomik dengelerin zayıflamasını hızlandırmıştır. Bütün bunların sonucu olarak, kapitalist üretimde yaşanan durgunluk, bir ekonomik krize ve devletin bütçe açıklarıyla kendini dışarı vuran mali krize neden olmuştur (O'Connor, J.; 1973:8).

Krizin yapısal niteliği sistemin artık eski birikim tarzıyla sermaye birikim sürecinin devamlılığını sağlayamayacağı, bu nedenle yeni bir paradigma kabulünü gerekli kılmıştır. Bu nedenle eski birikim biçimini tanımlayan iki unsur artık söz konusu olmayacaktır. Enflasyonun yükselmesiyle birlikte, verimlilikte ortaya çıkan tıkanmalar, daha önce tüketimi arttırmak amacıyla uygulanan Keynesçi politikaları sermaye birikimi aleyhine dönmüştür. İşsizlik ve enflasyonun artmasıyla birlikte, krizin artık Keynesçi ekonomi politikalarıyla ertelenemez ve engellenemez bir olgu olduğu kabul edilmiştir. Birincisi, refah devleti uygulamaları çerçevesinde büyük sermaye ile büyük işçi örgütleri (konfederasyonlar) arasındaki uzlaşmaya dayanan, devletin sadece ekonomik alanda değil, sosyal alanda da önemli roller üstlenmesi nedeniyle kamu harcamalarının (bu arada vergilerin) artışına izin verilmeyecektir. Bunun anlamı refah devleti anlayışına son vermektir. İkincisi, AGÜ'lerde uygulanan ulusal kalkınmacı modeller tasfiye edilecektir (Başkaya, F.; 1999: 88). Bu ülkeler için bundan sonrasında uygun görülen kalkınma modeli ihracata yönelik ekonomik istikrar ve yapısal uyum programlarıdır.

Borç, Krizi ve Yapısal Uyum

İthal ikameci kalkınma modeline göre, az gelişmiş ülkelerin kalkınma sorunları ancak bu ülkelerin sanayileşmesi ile çözümlenebilir. Az gelişmiş ülkelerde ise sermaye yetersizliği sanayileşmenin önündeki en büyük engeldir. Bu ülkelerde gelişkin bir sermaye birikimi, az gelişmişliği tanımlayan "yoksulluk kısır döngüsü" nedeniyle iç kaynaklar tarafından sağlanamaz durumdadır. Daha farklı bir ifade ile yoksulluk nedeniyle bu ülkelerde tasarruf (birikim) gerçekleştirilememekte, tasarrufun yokluğu da yatırımların gerçekleşmesini önlemekte, yatırımın olmaması yine tasarruf oluşumunu engellemekte, böylece AGÜ'ler "yoksulluk kısır döngüsü" içinden çıkamamaktadırlar. Bu kısır döngü, ancak gelişmiş ülkelerden gelecek dış yardımlar ile kırılabilir. Böylece bu ülkeler ithal ikamesi için teşvik edilmiş olurlar. Gerekli ithalatı karşılayacak oranda ihracat yapmaları mümkün olduğu ölçüde de kalkınma sorununu aşılabileceklerdir. Kalkınma kuramlarının başlıca özelliği, az gelişmişliğin nedenlerini "içsel", çözümünü ise "dışsal" etkenlere bağlı görmeleridir. Başka bir deyişle, dış faktörler az gelişmişlik üzerinde negatif etkiler yaratan faktörler olarak görülmedikleri gibi, tersine, az gelişmişliğe son verecek biricik faktörler olarak değerlendirilmişlerdir. Kalkınma kuramları kapitalist Batı dünyasının kuramlarıdır. Aynı yıllarda Sovyet ideolojisi tam tersi savlar ileri sürmüştü, az gelişmişliğin asıl olarak "dış faktör"lerden, emperyalizmden kaynaklandığı ve çözümünün yalnızca içsel dinamiklerde bulunabileceği savunulmuştur. Bu antikapitalist görüşe göre, az gelişmiş ülkeler, kapitalist dünya sistemi içinde yer aldıkları sürece kalkınma sorunlarını çözemeyeceklerdir (Güler, B. A.; 1996: 19-25).

II. Dünya Savaşı sonrası kurulan Bretton Woods sisteminin yıkılmasından sonra oluşan uluslararası para sistemi, enflasyonun ve durgunluğun birlikte hüküm sürdüğü bir dünyada ekonomik ve mali krizin aşılması için dünya ekonomisinde yeniden yapılanmayı gerekli kılmıştır. Bu da uluslararası para ve sermaye piyasalarını genişletmiştir. Genişleyen mali sermaye özel bankalar aracılığıyla AGÜ'lere borç politikaları altında aktarılmıştır (Sönmez, S.; 1988: 104). Gelişmiş ülkelerdeki bunalım koşullarıyla, söz konusu ülkelerden, görece olarak az gelişmiş yörelere sermaye ihracı olgusu arasında incelenmeye değer bir ilişki sözkonusudur. Bu konuda derlenen ampirik malzemenin çoğunda belirgin olarak ortaya çıkan husus, gelişmiş ülkelere az gelişmiş ülkelere sermaye ihracının, gelişmiş ülkelerin büyüme hızının yavaşladığı, yatırım olanaklarının kâr oranının düşmesi nedeniyle azaldığı, sermayenin getiri haddinin düştüğü dönemlerde büyük bir artış kaydetmesidir (Balkan, N.; 1994: 51).

1973 ile 1982 yılları arasında AGÜ'lerin borcu beş kat artarak 612 milyar dolara ulaşmıştır. Üstelik bu toplam borcun dörtte birinin (500 milyar dolar) 25 ayrı ülkede diktatörleri ayakta tutmak için kullanıldığı bilinmektedir. 1990'lar boyunca borçlarda artış devam etmiş, alınan borçların büyük bölümü borç faizlerini ödemek için kullanılmıştır. 1997 yılı itibarıyla AGÜ'lerin toplam borcu

yaklaşık 3 trilyon doları aşmıştır (1.5 trilyon alınan borca, 1.6 trilyon doları faiz olmak üzere) (Ellwood, W.; 2003: 40-9). AGÜ'lerin sürekli artan borçları bir süre sonra borç krizine dönüşmüş ve hızla artan borçlanma oranları sermayenin GÜ'lere geri dönüşünü tehlikeye sokar hale gelmiştir. Bu kriz aynı zamanda GÜ'lerde yaşanmakta olan krizi hızlandırmıştır. GÜ'lerin borç verme işlemleri durmuş, zaten daralmış olan uluslararası sermayenin yatırım alanları nedeniyle yaşadığı tikanıklığa bir de sermayenin dolaşım sürecinde yaşanan daralma eklenmiştir. Borç geri ödeme işlemleri durması uluslararası mali sistemi çökme tehlikesiyle karşı karşıya getirmiştir. Öte taraftan AGÜ'lere yatırım yapmış çok uluslu şirketler (ÇUŞ'ler), AGÜ ulusal pazarların daralmasının önlenmesi, yeniden yatırım olanaklarının yaratılması ve kâr oranlarının artırılmasına yönelik arayışlarını sürdürmüştür. Bu nedenle hem sermayenin uluslararası dolaşımını kolaylaştırmak hem de AGÜ pazarlarının tekrar kullanılabilir hale getirilmesi için sermaye birikim biçiminde yapısal bir dönüşüm sağlayacak İstikrar ve Yapısal Uyum Programları (İYUP) devreye sokulmuştur. Böylece GÜ'lerin sermaye birikim krizini aşmaya yönelik olarak uygulanan dış borçlanma uygulamalarının sonucunda krize sürüklenen AGÜ'ler, tüm kural ve uygulamaları IMF ve Dünya Bankası tarafından belirlenmiş olan istikrar ve yapısal uyum programlarını uygulamak zorunda kalmışlardır. Kısacası, 1970'lerin sonlarından itibaren sermaye birikimi sürecinin yeniden yapılmasını sağlayan politikalar GÜ'lerde yeni liberal stratejiler olurken, 1980'lerden itibaren AGÜ'lerde İYUP olmuştur. Böylece yeniden yapılanma politikalarıyla düzenlenen üretim süreci ve işgücü maliyetlerinin düşürülmesiyle kâr oranlarının tekrar artırılması imkanı yaratılmıştır.

İstikrar ve Yapısal Uyum Programlarının Evreleri

Şimdi de kısaca sermaye birikiminde yapısal dönüşümü gerçekleştirmek amacıyla önerilen İYUP'larının uygulanmasına bakacak olursak; IMF ve Dünya Bankası tarafından dikte edilen İYUP birbiri ardına uygulanması gereken bir dizi iktisat politikalarını içerir. Uygulamaya konulan İYUP'nın evreleri şunlardır: 1) Birinci evre ekonomide ortaya çıkan kısa dönemli dengesizlikleri istikrar politikalarıyla ortadan kaldırarak ekonomiyi "soğutacak" önlemleri içeren "makro ekonomik istikrar süreci"dir (kemer sıkma politikaları, kamu harcama ve yatırımlarının kısıtlanması, kamu istihdamının daraltılması), 2) ikinci evre üretimde ve sermaye birikiminde esneklik (kota, koruma duvarı, gümrüklerin kaldırılması, yabancı sermayeye uygun yatırım teşvikleri ve çevresel sosyal koruma önlemlerinin kaldırılması) 3) üçüncü evre işgücü piyasalarının esnekleştirilmesi, ve 4) son evre sosyal politikalarda yeniden yapılanmayı sağlayacak politikaları içeren "yapısal uyum" ve "reform" süreçleridir.

IMF tipi istikrar programları olarak adlandırılan bu politikalar IMF tarafından hazırlanıp krize giren ülkelere önerilmekte, bazı performans kriterleri karşılığında programın uygulanması sırasında gereksinim duyulan dış kaynak, ülkeye sağlanmaktadır. Önceleri AGÜ'ler

bağlamında değerlendirildiğinde IMF, sistemin istikrar boyutu ile ilgilenirken, Dünya Bankası ağırlıklı olarak alt-yapı projelerine yönelik kredilerle kapitalist birikimin sürekliliğini ve AGÜ'lerin sisteme uyumlulaştırılarak kalkınmasını sağlamayı amaçlamaktaydı. Ancak, 1970'lerin sonlarında Keynesçi iktisat politikalarının gözden düşmesiyle birlikte bu iki kurumun işlevleri de değişmeye başlamıştır. Yapısal uyum programlarını başlangıçta AGÜ'lerin ekonomilerinin kapitalist sisteme eklenmesini hızlandırmak için Yapısal Uyum Kredi'leri (YUK) başlatan Dünya Bankası, daha sonra ekonominin mikro bazında devreye soktuğu Sektörel Uyum Kredi'leriyle (SUK) AGÜ'leri sisteme uyumlulaştırmayı amaçlamaktadır. Bu bağlamda 1980'lerden itibaren verilen SUK'leri bankanın toplam YUK'leri içinde giderek en yüksek paya sahip olmuşlardır(Arın, T.; 1995: 545-58).

Türkiye, IMF ve Dünya Bankası'nın önerdiği yapısal uyum sürecinin son aşamasını Sosyal Güvenlik Reformu ile tamamlama sürecine girmiş, sermayenin yeniden yapılanmasına yönelik yeni liberal stratejileri geniş kapsamlı bir biçimde uygulamaya sokmuştur. Sosyal politikalarda yeniden yapılanma ve sosyal güvenlik reformlarının iki önemli amacı sözkonusudur: Birincisi mali sorumluluk ya da prim ödeme yükümlülüğü tümüyle çalışan kesime yüklenmesi ve böylece işveren payının ortadan kaldırılarak işgücü maliyetinin düşürülmesi hedeflenmektedir. İkincisi, devletin kontrolünden çıkarılan sigorta sistemi piyasalara fon yaratma ya da aktarma aracına dönüştürülerek sermaye kesiminin sermaye birikiminin genişletilmesinde ucuz kullanacağı fon kaynağı yaratılmasıdır(Arın, T.; 2004).

Emek Piyasalarının Katılıkları

Yukarıda değerlendirilen gelişmeler kapitalizmi yeni birikim rejimine yöneltmiştir. Post-Fordist olarak adlandırılan bu sistem, Fordizmin kesin hatlarla belirlenmiş, sermayenin hareketi ve karlılığı önünde bir takım katılıklar içeren eski üretim sistemi yerine, üretim süreçlerinde, işgücünün örgütlenmesinde ve piyasada esnekliğin yolunu açmıştır. Bu esneklik örgütler, işçilerin iş değişimleri, çalışma sözleşmelerinin yumuşatılması, ücretler, firmaların sosyal ve mali yükümlülüklerinin azaltılması gibi başlıklardan oluşmaktadır.

Neo-liberal iktisatçılar, işsizliğin başlıca nedenini işgücü piyasalarının esnek olmamasına bağlarlar. Onlara göre, artan ve sürekli hale gelen işsizlik, işgücü piyasasının katılıklarının bir sonucudur. İşten çıkarma ve işe almadaki yasal zorluklar, sendika ve toplu sözleşmelerin yasal güvence altında oluşu gibi aşırı işgücü piyasası katılıkları, işsizlik artışı ve istihdam da çarpıklıklar yaratmaktadır. Bu neo-liberal yaklaşım çerçevesinde yapılan çalışmalar, dünyadaki işsizliğin artışının reel ücretlerin yüksekliği ve işgücü piyasalarının esnek olamayışıyla ilişkilendirmektedirler. 1970'lerin ikinci yarısından itibaren tüm AGÜ'ler için önerilen iktisat politikaları, tam istihdamı hedefleyen ithal ikameci politikalardan ihracata yönelik politikalara doğru evrilmiştir. Bu çerçevede yapısal uyum

programlarının başarıya ulaşması için emek piyasasına önemli rol atfedilmektedir. Özellikle yapısal uyum sürecinin ilk aşaması olarak görülen ekonomik istikrarın sağlanması aşamasında, iç talebi kısıtlayıcı politikalar sonucunda işsizlikte bir artış olması beklenebilir ve bu durumda esas uyumun emek piyasası üzerinden gerçekleşmesi beklenmektedir. Ücretlerin emek piyasasını tekrar dengeye kavuşturacak şekilde düşmesinin –aşağı doğru esnek olmasının- programın başansında kilit bir role sahip olduğu vurgulanmaktadır(Onanan, Ö.; 2004: 211).

Sermayenin reel ücretlerin yüksekliği ile işsizliğin artışı arasında bir korelasyon olduğu, ücret esnekliğinin istihdam artışının yöntemlerinden biri olduğu iddiasına karşı Onaran, Türkiye'deki reel işgücü maliyetleri ile işsizlik arasındaki ilişkiye bakarak Türkiye emek piyasasının zaten esnek olduğunu ortaya koyan bir analiz yapmıştır. Bu analize geçmeden önce, Marx'ın yedek işgücü ordusu tanımında ortaya koyduğu tesbiti anımsamakta yarar vardır: yedek işgücü ordusu kapitalizmin kaçınılmaz bir sonucudur, emek piyasasındaki arz fazlalığı yani işsizliğin arttığı durumlarda reel işgücü maliyetleri azalacaktır. Yani sermayenin varolduğunu iddia ettiği korelasyonu doğrulayan bir ilişki biçimi gibi görülmektedir. Ancak Onaran'ın çalışmasında da ortaya koyduğu gibi işsizlik oranının azaldığı durumlarda reel işgücü maliyetleri artmamakta yani varolduğu söylenen ilişkinin ters yönlü işleyişi gerçekleşmemekte, işsizlikle reel ücretler arası ilişki hep reel ücretlerin düşmesi yönünde işlemektedir. İşsizliğin azaldığı dönemlerde bile ücret taleplerinin geçmiş kayıpları karşılayamayacak kadar sınırlı düzeylerde kalmasını veya yeni aşınmalara göz yumulmasını açıklamakta emek piyasasındaki kurumsal veya yasal düzenlemeler büyük önem taşımaktadır. İşveren örgütlerinin iddialarının aksine Türkiye'nin sonderece esnek olan emek piyasası yüzünden iş güvencesi sorunu işçi sınıfı karşısında tehdit oluşturmaya devam etmekte, işçiler iş güvencesi karşısında düşük ücretlere razı gelmemektedirler(Onanan 2004: 211-231).

Yedek işgücü ordusunun beklenen işlevi göstermesi durumunda reel işgücü maliyetleri işsizlik artarken azalmakta, ancak işsizliğin azaldığı dönemlerde reel işgücü maliyetleri iddia edildiği biçimde artmamaktadır. Yine ücretlerin aşağıya doğru esnek bir davranış göstermesi emek piyasasındaki arz fazlasını, başka bir deyişle işsizliği ortadan kaldırmaya yetmemektedir. Buradan hareketle işsizlik oranı ile işgücü maliyetleri arasında deterministik bir ilişkiden söz edilemeyeceği gibi, işçi sınıfının örgütlü mücadelesi, sendikal kazanımlar gibi belirleyenlerin de bu ilişkide önemli olduğunu tespit etmek gerekir. Dolayısıyla işsizlikle ücretler arasındaki ilişki salt deterministik bir iktisat kanunu olmaktan çok sınıf mücadelesinin dinamikleriyle açıklanabilecek tarihsel bir olgudur.

Ve Türkiye...

Esnekleştirilmiş Emek ve Piyasalaştırılmış Sosyal Güvenlik

Türkiyede sosyal güvenlik alanı ve sosyal güvenlikle ilgili haklar sürekli olarak siyasi manüplasyonlara ve

sermaye kesiminin taleplerine uygun bir biçimde değişime tabi olmuştur. 1969'da emeklilik yaşı erkeklerde 55, kadınlarda 50 iken ve asgari 25 yıl çalışmış olmak ve 5000 iş günü prim ödenmiş olması zorunluluğu varken, 1990 yılında yaş sınırı 55 ve 60'a çıkarıldı. Bu tarihten iki yıl sonrada devleti küçültme ve kamu personel sayısını azaltma çerçevesinde erken emeklilik uygulamasına geçilerek yaş 55 ve 50'ye prim ödeme süresi de 5000 ve 3500'e düşürüldü. IMF ve Dünya Bankası'nın İYUP'ı çerçevesinde 25 Ağustos 1999 yılında emeklilik koşulları ağırlaştırılarak, emeklilik yaşı 60 ve 58'e prim ödeme gün sayısı da 7000'e çıkarıldı. Özel / bireysel emeklilik sigortası tamamlayıcı bir sigorta modeli olarak kabul edildi ve vergi indirimleri ile desteklendi. Yine bu kanun ile sağlık yardımlarından yararlanmak için ek yükler ve katkı payları ile kesintisiz 120 günlük staj süresi getirildi. Ayrıca emekli, malül ve muhtaç aylık bağlanma oranları da düşürüldü. 4 Ekim 2000 tarihli 616 sayılı Kanun Hükmünde Kararname (KHK) ile SSK'nda başkanlık modeli uygulanmaya başlandı. Sağlık ve sigortacılık hizmetleri birbirinden ayrılarak iki farklı genel müdürlük oluşturuldu. SSK'na ait sağlık tesisleri özzerleştirme adı altında sağlık işletmelerine dönüştürüldü ve burada çalışacak personelin 1475 sayılı iş kanununa tabi olarak sözleşmeli çalıştırılması esası getirildi. Yine bu KHK ile sağlık tesislerinin özel kuruluşlara kiralanması, yap-işlet-devret, işlet-devret modeli ile kamu sağlık hizmetleri özel sektöre devredilmeye çalışıldı ve hizmetin özel sektörden satın alma yoluyla gördürülmesi genel bir ilke olarak benimsendi. 1999 yılında çıkarılan ve kamuoyunda mezarda emeklilik olarak anılan 4447 sayılı kanun içerisinde yer alan tek bir madde (46. md) ile Türkiye'de işsizlik sigortası yeni bir sigorta kolu olarak çalışma yaşamına girmiş oldu. İşsizlik sigortasından yararlanma koşulu, "kişinin bir iş yerinde çalışırken, çalışma istek, yetenek, sağlık ve yeterliliğinde olmasına rağmen işsiz kalması" yani işverenin keyfiyeti sonucu işini kaybetmesi koşuluna bağlandı. Yine bu haktan yararlanabilmek için son 3 yıl içinde 600 gün prim ödenmiş olması koşulu getirilerek bu şartları sağlamış ve işsiz kalmış kişilere 180 gün işsizlik sigortası ödeneği ödenmeye başlandı.

Türkiye'de emek piyasasının esnekleştirilmesinin en somut ifadesi olan 4857 sayılı İş Kanun emek aleyhine pek çok düzenlemeyi içermekte ve çalışma yaşamını liberalize eden en önemli esnekleşme yasalarından birisi olmuştur. İş kanunu üç dönüşümü simgelemektedir: birincisi, emek sürecini esnekleştirmeye yönelik politik yaklaşım, ikinci üretim sürecinin ve bu sürecin üst yapısal bağlarının yeniden yapılandırılması ve devletin üretim ilişkilerindeki kurumsal rolünün yeniden şekillendirilmesidir (Topak, O.; 2003: 353). İş kanunu ile üretim esnekliği, fonksiyonel esneklik, sayısal esneklik, çalışma süresinin esnekleştirilmesi dahil olmak üzere esnek işgücü piyasasının bütün unsurları yerine getirilmiş olmaktadır. İş yasası ile işyeri kavramı muğlaklaştırılmakta, işçi serflik dönemini andırır bir biçimde işyeri ile birlikte devredilebilir bir meta konumuna dönüştürülmektedir. Yasa ile geçici ve ödünç iş ilişkisi, kısmi süreli veya süreli iş sözleşmesi, çağrı üzerine çalıştırma gibi esnek istihdam biçimleri ile işçinin çalışma koşulları ve ücreti tamamen

sermayenin kontrolüne bırakan düzenlemeler yer almaktadır.

İş kanununda yapılan değişiklikler uzun süredir işverenlerin ve örgütlerinin taleplerine uygun bir biçimde gerçekleşmiştir. İşveren örgütlerinin yayın ve raporlarında ortaya koydukları emek piyasasının esnekleştirilmesi ve kuralılaşdırılması talepleri IMF aracılığıyla hükümete dikte edilmiştir. 7. Beş Yıllık Kalkınma Planı'ndan itibaren çalışma alanı ile ilgili esneklik taahhütlerini hem planın kendisinde hem de hükümetenin IMF ile imzalamış olduğu stand-by anlaşmaları ve niyet mektuplarında görmek mümkündür. Nitekim ilgili yasal düzenlemelerle yapılan değişiklikler birebir işveren talepleri ile uyumlu düzenlemelerdir.

Refah devletlerinin kurumsallaşmış yapılar olarak temel niteliklerini sınıflandırmak üzere çeşitli kategorileştirme yaklaşımları geliştirilmiştir. Bu sınıflandırmanın literatürde en rağbet bulmuş ve standart hale gelmiş olanını Esping-Andersen'in "refah kapitalizminin üç dünyası" olarak ifade ettiği sınıflandırmadır. Buna göre kapitalist refah rejimleri, "liberal", "korporatist" ve "sosyal demokrat" olarak sınıflandırılırlar. Liberal piyasa rejimi, devletin refah sunumuna katılımını asgari düzeyde tutar, özel ve gönüllü kuruluşların katkılarını teşvik eder, yoksulluk programlarına ağırlık verir. Korporatist model piyasada kazanılan geliri hareket noktası alan sosyal sigorta hakları temelinde kurulmuştur. Sigorta primleri piyasada elde edilen gelirlerden ödenir ve sağlanan yararlar ödenen primlere bağlı olur. Sosyal demokrat model ise evrenseldir ve yararlar vatandaş olma kavramına dayanır. Kapsamı hem riskler hem de nüfus açısından evrenseldir ve sistem vergilerle finanse edilir. Ayrıca bu modeller, kapsanan nüfus, kapsanan sosyal riskler, sağlanan yararlar temelinde, "parçalanmış", "kısmi", "bölünmüş" ve "kapsamlı" refah devletleri olarak da sınıflandırılırlar (Arın, T.; 2004: 70-1). Bu sınıflamaya göre Türkiye'de ki model kuruluşu itibarı ile korporatist modelle uyumlu olduğu görülmektedir. Kişilerin gelirlerini ve ödemiş oldukları primleri esas alan bir sosyal sigorta modeli uzun bir dönem uygulanmıştır. 1980'lerin ikinci yarısından itibaren bu modelin liberal refah rejimine doğru kaydığı görülmektedir.

1999 sonrası sosyal güvenlik alanında yapılan ve sosyal güvenliğin yeniden yapılandırılması ve yapısal uyarlanması ile ilgili son düzenleme, sosyal güvenlik reformu ve genel sağlık sigortası kanun tasarısı ile yapılmaya çalışılmaktadır. IMF'e verilen niyet mektupları ve yapılan stand-by anlaşmaları ile 2005 Haziran ayı sonuna kadar yasalaştırılacağı taahhüt edilmiş olan düzenleme, sosyal güvenlik alanının yapısal uyarlanması ile ilgili kökten değişiklikler içermektedir. Yapılmak istenen bu düzenleme ile 1999 yılında başlatılan köklü sosyal güvenlik liberalizasyonunun son aşamasına gelinmek üzeredir. Sosyal güvenlik ve sosyal koruma sağlama gereği ve bu yolla emek gücünün meta niteliğini değiştirmek aslında kapitalist işleyiş mantığına aykırıdır. Refah devleti, piyasa mantığı ile ihtiyacın karşılanması arasındaki çelişkiyi çözmek veya hafifletmek üzere evrilmiştir. Bu nedenle refah rejimleri piyasa mantığını, yani emek gücünün meta

özelliğini ne ölçüde değiştirdiğine/bozduğuna bakılarak değerlendirilebilir. Emek gücünün meta niteliğinin zedelenmesinin derecesini, söz konusu dört sosyal koruma kıstasına göre sosyal koruma sisteminin sağladığı yararların özelliklerine göre tanımlamak mümkündür: 1-kapsanan nüfus; 2-kapsanan sosyal riskler; 3-yararlanma koşulları; 4-korumanın düzeyi(Arın, T.; 2004). Bu günlerde meclisten çıkarılması planlanan Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası'nın (SSGSS) içeriğine bakıldığında her bir parametre için ciddi kayıpların ve daralmanın olduğunu görmüş mümkündür. Hükümet tarafından tüm nüfusu kapsayacağı iddia edilen sosyal güvenlik reformuna göre; kayıt dışı çalışanlar, prim borcu bulunanlar, belli koşulları taşımayan bağımlı nüfus kapsam dışında kalmaktadır. Ülkemizde kayıt dışı çalışan sayısının çalışan nüfusun yarısı kadar olduğu düşünülecek olursa, çok büyük bir nüfusun sistem dışında kalacağı açıktır. Tasarı ile kapsanan riskler de daralmaktadır, özellikle GSS ile sağlık hizmetlerinin kapsamı her yıl idarece belirlenecek temel teminat paketleri ile sınırlanmakta, bir çok hizmet en baştan kapsam dışı bırakılmaktadır.

Öncelikle yapılmak istenen sosyal güvenlik reformu primli bir sigorta modeline dayalı bir sistemdir. Vergiye dayalı bir modele göre primli sistemin pek çok dezavantajının burada da ortaya çıkacağı açıktır. Vergiye dayalı sistemler toplumun genelini kapsamasına rağmen primli sistemlerde kapsam daha dardır, primini ödeyenler, vergi borcu bulunmayanlar ve kayıt altında çalışanlar kapsam içindedir ve toplumun önemli bir kısmı bu sistemlerde kapsam dışı kalacaktır. Ayrıca prim ödeme yükümlülüğü ve prim oranlarındaki artış nedeniyle kayıt dışılığı teşvik eder niteliktedir. Finansman açısından vergiye dayalı sistemler primli sistemlere göre daha eşitlikçidirler. Özellikle gelir ve servete dayalı vergilendirme aracılığıyla toplumun zengin kesimlerinden yoksul kesimlerine bir gelir transferi söz konusudur ve böylece sosyal güvenliğin gelirin ikincil olarak yeniden dağıtımı işlevi yerine getirilebilmektedir. Vergiye dayalı modeller sigorta modelinden farklı olarak merkezi ve ulusal planlamaya dayanırlar, böylece bölgeler arası eşitsizlikler azaltılabildiği gibi, sağlık ve sosyal güvenlik hizmetleri toplumsal ihtiyaçlar, sorunlar ve öncelikler çerçevesinde değerlendirilebilmekte, yönetsel maliyetler en aza indirilebilmektedir. Oysa getirilmek istenen model, Kamu Yönetimi Temel İlkeleri Kanunu ile sağlık hizmetlerinin belediye, il özel idaresi ve özel sektöre devredilmesi hedefi ile birlikte düşünüldüğünde, bölgesel eşitsizliklerin artıracığı, toplumsal ihtiyaçların öncelenmeyeceği ve yönetsel maliyetlerin artacağı görülmektedir.

Sigorta sistemleri bir tazmin mekanizması olması nedeniyle koruyucu ve önleyici mekanizmaları yeterince içermez, oysa koruyucu ve önleyici tedbirlerin toplumsal maliyeti çok daha düşük, kazanımları çok daha yüksektir. Tasarıda GSS ile aile hekimliği sistemi yerleştirilmeye çalışılmakta, toplum sağlığının ve koruyucu sağlık hizmetlerinin kaleleri olan sağlık ocaklarından hiç söz edilmemektedir. Aile hekimliği modeli özü itibarı ile topluma değil bireye dayalı tedavi hizmetlerini önceleyen

bir modeldir. Gerek sigorta modeli, gerekse aile hekimliği modeli bu özelliği nedeniyle talep yönlü belirlenime daha açıktır. Prim ödeyen kişiler primlerinin karşılığını alabilme güdüsü ile (moral risk faktörü) hareket ederek gereksiz sağlık hizmeti kullanımı ortaya çıkacak, diğer yandan sağlığın piyasalaşması ile ortaya çıkacak rekabet daha pahalı tedavi ve daha pahalı teknoloji kullanımını artıracaktır. Sonuçta sağlık hizmetlerinin birim maliyetlerinde ciddi artışlar söz konusu olacak ve etkin olmayan bir hizmet üretimi ortaya çıkacaktır.

Sosyal güvenlik reformu ile özel sigortacılık ve özel sağlık sermayesine alan açılmaya çalışılmaktadır. Reformun ileri aşamalarında, gerek primlerin toplanması ve yönetimi, gerekse hizmetlerin sunumu tamamen özel sektöre devredilerek sosyal güvenliğin özelleştirilmesi sağlanmak istenmektedir. Bu durum gelecekte ciddi tekelleşmelere ve oligopolistik yapılara yol açacak, kamunun kontrolünden çıkan büyük miktardaki fonlar özel sektöre kaynak yaratma ve aktarma aracına dönüşerek sermaye birikiminin genişlemesine hizmet edecektir.

KAYNAKLAR

- Arın, T. (1986), "Kapitalist Düzenleme, Birikim Rejimi ve Kriz (1): Gelişmiş Kapitalizm" 11. Tez Kitap Dizisi I. İstanbul.
- Arın, T. (1995), "Uluslararası Para Fonu, Dünya Bankası ve Birleşmiş Milletler'in Kalkınma Stratejileri", Petrol-İş Yıllığı 1993-1994, Petrol İş Yayınları, İstanbul.
- Arın, T. (2002), "2000'li Yıllarda Sosyal Güvenlik Sistemleri", Tüses Yayınları, İstanbul.
- Arın, T. (2004), "Refah Devleti; Sosyal Güvenliğin Yoksulluğu", Neoliberalizmin Tahribatı 2000'li Yıllarda Türkiye II içinde, Metis Yayınları, İstanbul.
- Balkan, N. (1994), "Kapitalizm ve Borç Krizi", Bağlam Yayıncılık, İstanbul.
- Barsoc, C. (1997), "Kapitalizmin Çarkları", Yazın Yayıncılık, İstanbul.
- Başkaya, F. (1999), "Neo-liberalizmin Karanlık Bilançosu", Yeni Türkiye Dergisi, Ocak-Şubat 1999.
- Brendan, M. (1994), "Özelleştirme Kamu Yararına mı?", Türk Harb-İş Sendikası Yayını, Ankara.
- Dilic, S. (1992), "Sosyal Güvenlik", Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara.
- Ellwood, W. (2003), "Küreselleşmeyi Anlama Klavuzu", Metis Yayınları, İstanbul.
- Güler, B.A. (1996), "Yeni Sağ ve Devletin Değişimi", TODAİE, Ankara.
- Güzel, A. ve Okur, A. R. (2002), "Sosyal Güvenlik Hukuku", Beta Yayınları, İstanbul.
- Mandel, E. (1991), "Kapitalist Gelişimin Uzun Dalgaları", Yazın Yayıncılık, İstanbul.
- Marx, K. (1978), Kapital, C III, Sol Yayınları, Ankara.
- Marx, K. (1999), "Grundrisse I: Ekonomi Politikinin Eleştirisinin Temelleri", Sol Yayınları, Ankara.
- O'Connor, J. (1973), "The Fiscal Crisis of The State", St.Martin's Press, New York.
- Onaran, Ö. (2004), "Emek Piyasasına Dayalı Yapısal Uyum: Katılık Miti", Neoliberalizmin Tahribatı 2000'li Yıllarda Türkiye II içinde, Metis Yayınları, İstanbul.
- Onaran, Ö. (1996), "Sosyal Güvenlik Sistemindeki Gelişmeler ve Sınıflar Arası Güç Dengeleri", Toplum ve Hekim, TTB Yayını, 11(72).
- Savran, S. (1988), "Bunalım, Sermayenin Yeniden Yapılanması, Yeni Liberalizm", Dünya Kapitalizminin Bunalımı içinde, Alan Yayıncılık, İstanbul.
- Sönmez, S. (1988), "Az Gelişmiş Ülkelerin Finansmanında Özel Bankaların İşlevi", Maliye Araştırma Merkezi Koferansları 32 Seri, İ.Ü.İktisat Fakültesi Yayını, İstanbul.
- Talas, C. (1983), "Sosyal Ekonomi", Sevma Matbaası, Ankara.
- Topak, O. (2004), "Esnekliğin Ötesi: Yeni İş Kanunu Tasarısı", Petrol-İş Yıllığı 2000-2003, Petrol-İş Yayınları, İstanbul.
- Tunçomağ, K. (1990), "Sosyal Güvenlik ve Sosyal Sigortalar", Beta Yayınları, İstanbul.